

मुख्यमंत्री तीर्थ दर्शन योजना
तीर्थ स्थळांचा समावेश करण्याबाबत

महाराष्ट्र शासन
सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग
शासन निर्णय क्रमांक : ज्येष्ठना-२०२४/प्र.क्र. १८९/सामासु
मंत्रालय विस्तार, मुंबई - ४०० ०३२.
दिनांक : १५ ऑक्टोबर, २०२४

संदर्भ : १) शासन निर्णय सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, क्रमांक : ज्येष्ठना-२०२४/प्र.क्र. १८९/सामासु दि. १४ जुलै, २०२४

२) शासन निर्णय सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, क्रमांक : ज्येष्ठना-२०२४/प्र.क्र. १८९/सामासु दि. ०८ ऑगस्ट, २०२४

शासन निर्णय :

राज्यातील सर्वधर्मियांमधील ६० वर्षे व त्यावरील ज्येष्ठ नागरिकांना भारतातील तीर्थक्षेत्रांना भेट देण्याची इच्छा पूर्ण करण्यासाठी “मुख्यमंत्री तीर्थ दर्शन योजना” राबविण्यास दिनांक १४ जुलै, २०२४ च्या शासन निर्णयान्वये मान्यता देण्यात आली आहे. मुख्यमंत्री तीर्थ दर्शन योजनेच्या संदर्भातील दिनांक १४ जुलै, २०२४ च्या शासन निर्णयातील निकषांमध्ये दिनांक ०८ ऑगस्ट, २०२४ च्या शासन निर्णयान्वये सुधारणा करण्यात आली आहे. दरम्यान, विविध धर्म, संप्रदायाची उपासना करणाऱ्या ज्येष्ठ नागरिकांना काही तीर्थक्षेत्रांना भेट देण्यासाठी संबंधित तीर्थक्षेत्रांचा मुख्यमंत्री तीर्थदर्शन योजनेमध्ये समावेश करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. त्यास अनुलक्षून सोबत जोडलेल्या परिशिष्ट-“अ” व “ब” नुसार भारतातील तसेच राज्यातील तीर्थक्षेत्रांचा मुख्यमंत्री तीर्थ दर्शन योजनेत समावेश करण्यास शासन मान्यता देण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा सांकेतांक २०२४१०१५११२६२८००२२ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावांने,

सहपत्र : परिशिष्ट-“अ” व “ब”

(राजेश मांजरेकर)
कार्यासन अधिकारी, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा.राज्यपाल यांचे सचिव, राजभवन, मुंबई
२. मा.सभापती, महाराष्ट्र विधानपरिषद, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
३. मा.अध्यक्ष, महाराष्ट्र विधानसभा, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
४. मा.विरोधी पक्षनेता, विधानपरिषद/विधानसभा, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई

५. मा.उप सभापती, महाराष्ट्र विधानपरिषद, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
६. मा. उपाध्यक्ष, महाराष्ट्र विधानसभा, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
७. मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई
८. मा.उप मुख्यमंत्री (गृह) यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई
९. मा.उप मुख्यमंत्री (वित्त) यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई
१०. सर्व मा. मंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
११. मा. मुख्य सचिव यांचे सह सचिव, मंत्रालय, मुंबई
१२. शासनाचे सर्व अपर मुख्य सचिव/ प्रधान सचिव/ सचिव, मंत्रालय, मुंबई
१३. मा.प्रधान सचिव, विधानसभा/विधानपरिषद, विधानमंडळ सचिवालय, विधानमंडळ, मुंबई
१४. मा. महालेखापाल (लेखा व परिक्षा), महाराष्ट्र १ व २, मुंबई व नागपूर
१५. मा. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र १ व २, मुंबई व नागपूर
१६. सर्व विभागीय आयुक्त
१७. आयुक्त, समाजकल्याण, पुणे
१८. महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय, मुंबई
१९. सर्व पोलीस आयुक्त
२०. सर्व आयुक्त, महानगरपालिका
२१. जिल्हाधिकारी (सर्व)
२२. सर्व पोलीस अधीक्षक
२३. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद (सर्व)
२४. सर्व जिल्हा शल्य चिकित्सक
२५. राज्यातील सर्व महामंडळे आणि उपक्रम यांचे व्यवस्थापकीय संचालक
२६. सर्व प्रादेशिक उपायुक्त (समाजकल्याण विभाग)
२७. सर्व सहाय्यक आयुक्त, समाजकल्याण
२८. सर्व जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी
२९. सर्व मुख्याधिकारी, नगरपरिषद
३०. निवड नस्ती, सामासु

भारतातील तीर्थक्षेत्र

परिशिष्ट-अ

ज्येष्ठना-२०२४/प्र.क्र. १८९/सामासु

क्र.	मंदिराचे / तीर्थस्थळाचे नाव	राज्य
१	महेश्वर खरगोन	मध्यप्रदेश
२	आगरा किल्ला आगरा	उत्तर प्रदेश
३	मायाक्कादेवी मंदिर चिंचणी, जि. रायबाग	कर्नाटक
४	संगोळी रायन्ना नंदगड, जि. बेळगाव	कर्नाटक
५	गौतम बुद्धांचे महापरिनिर्वाण स्थळ	कुशीनगर, उत्तर प्रदेश
६	गौतम बुद्धांची साधना भूमी	राजगीर (बिहार)
७	गौतम बुद्धांनी ज्ञानप्राप्तीनंतर सर्वाधिक काळ वास्तव्य	श्रावस्ती, उत्तर प्रदेश
८	गौतम बुद्धांनी प्रथम उपदेश केलेले स्थान	सारनाथ, नालंदा (बिहार)
९.	ईरानशा अताश बेहरम	उदवाडा, गुजरात
१०	पाक अंजुमन नवसारी अताश बेहराम	नवसारी, गुजरात
११.	कादमी अताश बेहराम	सुरत, गुजरात
१२.	मोदी अताश बेहराम	सुरत, गुजरात
१३.	पलीथाना	भावनगर, गुजरात
१४.	शंखेश्वर तीर्थ	गुजरात
१५.	वेलंकनी	तामिळनाडू

भारतातील तीर्थक्षेत्र

परिशिष्ट-ब

ज्येष्ठना-२०२४/प्र.क्र. १८९/सामासु

क्र.	तीर्थस्थळाचे नाव	स्थान
१.	पोहरादेवी, पोहरागड, उमरी	ता. मानोरा, जि. वाशिम
२.	ईश्वरसिंग बापू आश्रम, परभणी	ता. जितूर, जि. परभणी
३.	पाल आश्रम, जळगांव	जि. जळगांव
४.	पाटणादेवी मंदिर, चाळीसगांव	जि. जळगांव
५.	कुणकेश्वर मंदिर	ता. देवगड, जि. सिंधुदुर्ग
६.	चौंडी (पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर जन्मस्थळ)	जि. अहिल्यानगर
७.	शिवराज्याभिषेक स्थळ	जि. रायगड
८.	चवदार तळे, महाड	जि. रायगड
९.	कटगुण, जि. सातारा, (म.फुले मूळ गांव)	जि. सातारा
१०.	नायगाव (सावित्रीबाई फुले यांची जन्मभूमी)	जि. सातारा
११.	गोंदवले, ता. माण (श्री गोंदवलेकर महाराज)	जि. सातारा
१२.	शिवनेरी (शिवाजी महाराज जन्मस्थळ)	ता. जुन्नर, जि. पुणे
१३.	भिवडी (उमाजी नाईक)	ता. पुरंदर, जि. पुणे
१४.	निरा नृसिंहपूर, ता. इंदापूर (दत्त मंदिर)	जि. पुणे
१५.	भिडे वाडा	पुणे
१६.	वाटेगांव, ता. वाळवा (आण्णाभाऊ साठे जन्मस्थान)	जि. सांगली
१७.	आरेवाडी, ता. क. म. (श्री. विरोबा देवालय)	जि. सांगली
१८.	संत जनाबाई	ता. गंगाखेड, जि. परभणी
१९.	हाजी अली दर्गा, दिवानशाह दर्गा, हाजी मंगल दर्गा	मुंबई
२०.	रामटेक (श्रीराम मंदिर व जैन मंदिर)	नागपूर
२१.	कुंवारा भिवसेन देवस्थान	ता. पारशिवनी, नागपूर
२२.	हरिहरेश्वर, गड किल्ले, डॉ. आंबेडकर यांचे मुळगाव	जि. रायगड
२३.	चालिसा साहिब मंदिर	उल्हासनगर, जि. ठाणे
महानुभाव पंथाची प्राचीन तीर्थस्थाने		
२४.	चास (नळी), सुरेगाव (सांगवी), संवत्सर, कोकणठाण, पुणतांबा	ता. कोपरगाव, जि. अहिल्यानगर
२५.	नायगाव, नाऊर, डोमेग्राम (कमालपुर), घुमनदेव, टाकळी, भोकर, खोकर, बेलापूर, वनदेव	ता. श्रीरामपूर, जि. अहिल्यानगर
२६.	वांबोरी	ता. राहुरी, जि. अहिल्यानगर
२७.	घोर्गरगाव, पिंपळगाव (बेल), सुरेगाव (भालगाव), नेवासा, सोनई	ता. नेवासा, जि. अहिल्यानगर
२८.	आव्हाणे बु. II, घोटण, चापडगाव, लाडजळगाव, नागलवाडी	ता. शेवगाव, जि. अहिल्यानगर
२९.	भेटीचा वड, खरबंडी (कासार), येळी, मिरी, खांडगांव	पाथर्डी तालुका, जि. अहिल्यानगर
३०.	डोंगरगण, शेंडी (पोखर्डी), नागापूर, नेप्ती, अरणगाव, भिंगार, चिचोंडी (पाटील), नारायणडोह, मढपिंपरी	ता. जि. अहिल्यानगर
३१.	पारनेर, लोणी (हवेली), जामगाव	ता. पारनेर, जि. अहिल्यानगर
३२.	मांडवगण, घोर्गरगाव	ता. श्रीगोंदा, जि. अहिल्यानगर
३३.	मिरजगाव	ता. कर्जत, जि. अहिल्यानगर

३४.	साकत	ता. जामखेड, जि. अहिल्यानगर
३५.	अंजनेरी, गोवर्धन (गंगापूर), नाशिक पंचवटी, आडगाव	जि. नाशिक
३६.	सुकेणे, निफाड, शिवरे, नांदूर, कानळस	ता. निफाड, जि. नाशिक
३७.	सिन्नर, खोपडी	ता. सिन्नर, जि. नाशिक
३८.	पिंपळगाव (केळ), वाकी, शिराळ, पारगाव (जोगेश्वरी), आष्टी, मातकुळी	ता. आष्टी, जि. बीड
३९.	सौताडा, पाटोदा	ता. पाटोदा, जि. बीड
४०.	लिंबा (गणेश), पोहीचा देव, पाली, बीड	ता. जि. बीड
४१.	कोळगाव, पारगाव (धोगस), चकलांबा, शेकटा, गेवराई, पिंपळगाव (बाग), रोकडा (कडा), पांचाळेश्वर, खामगाव, संगमजळगाव, मिरगां, पांढरी,	ता. गेवराई, जि. बीड
४२.	फलटण	जि. सातारा
४३.	पुरणगाव, हिंगोली, सावखेडगंगा, वांजरगाव, चांदेगाव, नागमठाण, हमरापूर, बाजाठाण, देवगाव, लासूर	ता. वैजापूर, जि. छत्रपती संभाजीनगर
४४.	नेवरगाव, कानडगाव, ममदापूर, बगडी, जामगाव, गंगापूर, फुलशिवरा	ता. गंगापूर, जि. छत्रपती संभाजीनगर
४५.	पैठण, वडवाळी, मायगांव, नवगाव, हिरडपुरी, रहाटगाव, कडेठाण बु.	ता. पैठण, जि. छत्रपती संभाजीनगर
४६.	फुलंब्री	ता. जि. छत्रपती संभाजीनगर
४७.	गदाना	ता. खुलताबाद, जि. छत्रपती संभाजीनगर
४८.	विटखेडा, माटेगाव, हातनूर, कन्नड, करंजखेड, सायगव्हाण	ता. कन्नड, जि. छत्रपती संभाजीनगर
४९.	निल्लोड, सिल्लोड, चारनेर	ता. सिल्लोड, जि. छत्रपती संभाजीनगर
५०.	सावळदबारा	ता. सोयगाव, जि. छत्रपती संभाजीनगर
५१.	बळेगाव, आपेगाव, पिंपळगाव (साष्टी), डोमलगाव, गांधारी, शहागड, साडेगाव, करडगाव	ता. अंबड, जि. जालना
५२.	जोगलादेवी, रामसगाव, ढाकेफळ	ता. घनसावंगी, जि. जालना
५३.	भोटपुरी, खनेपुरी, गाढे सावरगाव, जालना, काजळा, दाभाडी	ता. जि. जालना
५४.	राजूर, भोकरदन, आन्वा, पिंपळगाव (रेणुकाई), पद्मावती, वालसांगवी, जाळीचा देव	ता. भोकरदन, जि. जालना
५५.	मासरुळ	ता. जि. बुलढाणा
५६.	दोढरा, शेंदुरजन	ता. देऊळगावराजा, जि. बुलढाणा
५७.	लोणार, शारा, वेणी	ता. लोणार, जि. बुलढाणा
५८.	मेहकर, अंजनी बु., इसवी, चिंचाळे	ता. मेहकर, जि. बुलढाणा
५९.	मंगरुळपीर	जि. वाशिम
६०.	वाघळी	ता. चाळीसगांव, जि. जळगांव
६१.	कनाशी, भडगाव	ता. भडगाव, जि. जळगांव
६२.	पाचोरा	ता. पाचोरा, जि. जळगांव
६३.	शेंदुर्णी	ता. जामनेर, जि. जळगांव
६४.	चांगदेव, हरताळे	मुक्ताईनगर, जि. जळगांव
६५.	शिंणगापूर	ता. दर्यापूर, जि. अमरावती

६६.	खोलापूर, वाकी, आष्टी, साऊर, टाकरखेडा (संभू), रामा, थूगाव	ता. भातकुली, जि. अमरावती
६७.	असदपूर, वडनेर (भुजंग), काकडा, अचलपूर, अष्टमहासिध्दी	ता. अचलपूर, जि. अमरावती
६८.	कुन्हा, देऊरवाडा, माधान, नानोरी, सोनोरी, बोरज, नझरपूर, खराळा, तळवेल, बेलोरा	ता. चांदूरबाजार, जि. अमरावती
६९.	डोमक, आष्टोली, कोळविहीर, खेड, खालबडी, पाळा, शिरखेड, आखतवाडा, काटपूर, तळेगाव, ब्राम्हणवाडा (दिवे), रिध्दपूर, दाभेरी काटसूर	ता. मोर्शी, जि. अमरावती
७०.	माळधूर, शेंदूर्जना (बाजार), तिवसा, नमस्कारी	ता. तिवसा, जि. अमरावती
७१.	अंजनगाव (बारी), रहाटगाव, नांदगाव पेठ, भानखेडी, मातुळग्राम, पुसदा, अंतोर	ता. जि. अमरावती
७२.	घटाळी	ता. जि. अकोला
७३.	आलेगाव, पातूर	ता. पातूर, जि. अकोला
७४.	बार्शीटाकळी	ता. बार्शीटाकळी, जि. अकोला
७५.	येळवण	ता. जि. अकोला
७६.	माना, लाखपुरी	ता. मूर्तिजापूर, जि. अकोला
७७.	काटोल	ता. काटोल, जि. नागपूर
७८.	मनसर, रामटेक	ता. रामटेक, जि. नागपूर
७९.	मौदा	ता. मौदा, जि. नागपूर
८०.	भिष्णूर	ता. आष्टी, जि. वर्धा
८१.	भंडारा	ता. जि. भंडारा
८२.	सुकळी (डाकराम)	ता. तिरोडा, जि. गोंदिया
८३.	नांदेड, गोपाळचावडी, नाळेश्वर, गोपाळचोंढी	ता. जि. नांदेड
८४.	राहेर, माहूर	ता. बिलोली, जि. नांदेड
८५.	खांडी- उपखांडी जवळा, दिग्रस, लाख (रायाची), पुसद, हर्षी-खर्शी, गगनमाळ, पारडी, मुळावा, चुरमुरा, कृष्णापुर, मन्याळी, देहली, जांभोरा, शिळोना, दगडधानोरा, अंबाळी, आबासाहेब - बाबासाहेब, ढाणकी, विडुर	जि. यवतमाळ
८६.	अमरावती शहर (अंबादेवी-एकवीरादेवी)	ता. जि. अमरावती
८७.	कौडीण्यपूर (रुक्मिणी मातेचे माहेर)	ता. तिवसा, जि. अमरावती
८८.	वलगाव (संत गाडगेबाबा यांची निर्वाणभूमी)	ता. जि. अमरावती
८९.	गुरुकुंज, मोझरी (वं. राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांची कर्मभूमी)	ता. तिवसा, जि. अमरावती
९०.	जगदंबा माता मंदिर, कोटमगांव	ता. येवला, जि. नाशिक
९१.	श्री नागेश्वर महादेव मंदिर, अंदरसुल	जि. नाशिक
९२.	मुक्तीभूमी, येवला	ता. येवला, जि. नाशिक
९३.	भोकरदन (श्रीक्षेत्र राजुर गणपती, श्रीक्षेत्र जाळीचा देव)	जि. जालना
९४.	सेवापीर गड, बुलढाणा	जि. बुलढाणा
९५.	सामंतदादा वडांगळी, सिन्नर	जि. नाशिक